

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 780.614.131.071.2:159.91-048.34

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-2-6>

Анатолій КОВАЛЕНКО,
orcid.org/0000-0003-3511-1301
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інструментального виконавства
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Умань, Україна) kovalenkonext.as@gmail.com

ОПТИМІЗАЦІЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО СТАНУ ГІТАРИСТІВ-ПОЧАТКІВЦІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО КОНЦЕРТНОГО ВИСТУПУ

У публікації досліджено фактори які впливають на психофізіологічний стан гітаристів-початківців у процесі підготовки до концертного виступу. З'ясовано, що для гітаристів-початківців концертні виступи мають важливе значення з кількох причин: професійний розвиток, виявлення сильних та слабких сторін, взаємодія з аудиторією, самодисципліна та впевненість, соціалізація тощо. Визначено, що оптимізація психофізіологічного стану є важливою у процесі підготовки гітаристів-початківців до концертних виступів з декількох причин: вміння керування стресом, покращення фокусу та концентрації, підвищення енергії та витривалості, поліпшення виконавських якостей, збереження здоров'я та запобігання травмам.

Виявлено позитивну тенденцію сучасного етапу розвитку гітарного мистецтва – зацікавленість класичною гітарою, проте негативом є відсутність фахівців для професійної підготовки гітаристів-початківців та невикористання кращих надбань сучасної методології. Доведено, що правильне положення рук та корпусу за інструментом допоможе учням подолати більшість фізіологічних проблем, проте вивчення інструктивного матеріалу з пильним контролем є щоденною рутинною інструменталістів і має стати корисною звичкою та мірилом технічного прогресу виконавця.

Прослідковано, що освітній процес середніх і старших класів закладів початкової мистецької освіти насичений гітарними творами в яких права рука демонструє виконання численних прийомів гри та розкриває можливості музичного інструменту. Встановлено, що пальці правої руки гітариста навантажуються під час гри нерівномірно. Помітне відставання у роботі мизинця від решти пальців створює певний дисбаланс у розвитку м'язів правої руки.

Таким чином, виходячи з аналізу наукових праць і власного концертного та педагогічного досвіду спробуємо сформулювати основні рекомендації для оптимізації психофізіологічного стану гітаристів-початківців у процесі підготовки до концертного виступу: правильне виконання техніки, поступове збільшення навантаження, музичний аналіз, емоційне занурення, виступи перед публікою.

Ключові слова: гітара, гітарне мистецтво, музичне мистецтво, виконавська майстерність музиканта, оптимізації психофізіологічного стану, ігровий апарат гітариста.

Anatoliy KOVALENKO,
orcid.org/0000-0003-3511-1301
PhD in Pedagogics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Instrumental Performance
Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University
(Uman, Ukraine) kovalenkonext.as@gmail.com

OPTIMIZATION OF THE PSYCHO-PHYSIOLOGICAL STATE GUITARISTS–BEGINNER IN THE PROCESS OF PREPARATION FOR THE CONCERT PERFORMANCE

The publication examines the factors that affect the psychophysiological state of beginner guitarists in the process of preparing for a concert performance. Concert performances have been found to be important for beginning guitarists for several reasons: professional development, identification of strengths and weaknesses, audience interaction, self-discipline and confidence, socialization, and more. It has been determined that optimizing the psychophysiological state is important in the process of preparing beginner guitarists for concert performances for several reasons: the ability to manage stress, improve focus and concentration, increase energy and endurance, improve performance, maintain health and prevent injuries.

A positive trend of the modern stage of the development of guitar art has been revealed - interest in the classical guitar, but the negative is the lack of specialists for the professional training of beginner guitarists and the failure to use the best assets of modern methodology. It has been proven that the correct position of the hands and the body behind the instrument will help students overcome most physiological problems, but studying the instructional material with close control is a daily routine of instrumentalists and should become a useful habit and a measure of the technical progress of the performer.

It has been observed that the educational process of middle and senior classes of primary art education institutions is saturated with guitar works in which the right hand demonstrates the performance of numerous playing techniques and reveals the possibilities of the musical instrument. It was established that the fingers of the guitarist's right hand are unevenly loaded during the game.

Thus, based on the analysis of scientific works and our own concert and pedagogical experience, we will try to formulate the main recommendations for optimizing the psychophysiological state of beginner guitarists in the process of preparing for a concert performance: correct performance of the technique, gradual increase in load, musical analysis, emotional immersion, performances in front of the public.

Key words: guitar, guitar art, musical art, performance skill of a musician, optimization of the psychophysiological state, playing apparatus of a guitarist.

Постановка проблеми. Розвиток гітарного мистецтва наприкінці ХХ – початку ХХІ сторіччя ознаменувався появою яскравих артистів, які демонстрували на сцені високий професійний рівень. Для розвитку сучасного вітчизняного мистецтвознавства важливо мати приклади яскравих митців, які своєю діяльністю надихають артистів-початківців до щоденних занять музичним мистецтвом. Такі відомі виконавці як: В. Доценко, М. Топчій (Україна), Р. Агірре, І. Мартінес (Іспанія), А. Дезідеріо (Італія), Л. Куропачевський, М. Дилла (Польща), Ф. Бернат, М. Вігула (Україна – Угорщина), А. Видович (Хорватія), Г. Бьянко, Дж. Жув (Франція), П. Чеку (Косово), Д. Рассел (Велика Британія) та інші, творять сьогоднішня та майбутнє гітарного виконавського мистецтва.

Для гітаристів-початківців концертні виступи мають важливе значення з кількох причин:

– *професійний розвиток* (концерти дають можливість гітаристам-початківцям набувати практичного досвіду та розвиватися як музикантам; вони допомагають відточувати технічні навички, вдосконалювати власну майстерність та підвищувати рівень виконання);

– *виявлення сильних та слабких сторін* (концертний виступ дає можливість гітаристам-початківцям оцінити свої навички та виявити сильні та слабкі сторони своєї гри; він допомагає визначити аспекти, які потребують поліпшення, і зосередитися на подальшому розвитку);

– *взаємодія з аудиторією* (виступ перед живою аудиторією дозволяє гітаристам-початківцям взаємодіяти зі слухачами та встановлювати емоційний зв'язок; це розвиває вміння викликати емоції через музику, покращує сценічну майстерність та сприяє збагаченню виконавського досвіду);

– *самодисципліна та впевненість* (підготовка до концертного виступу вимагає від гітаристів-початківців дисципліни, систематичності та впевненості; цей процес допомагає навчитися

управляти стресом, підвищує самодисципліну та розвиває впевненість у своїх здібностях);

– *соціалізація* (концерти сприяють новим знайомствам, вступати в музичні колективи та будувати соціальні мережі; це може привести до нових можливостей співпраці, створення музичних проєктів та подальшого професійного розвитку).

Узагальнюючи, концертні виступи є важливою складовою для гітаристів-початківців, оскільки вони допомагають у розвитку навичок, виявленні сильних та слабких сторін, взаємодії з аудиторією, розвитку самодисципліни та впевненості, а також встановленні соціальних зв'язків та можливостей для майбутньої кар'єри.

Оптимізація психофізіологічного стану є важливою в процесі підготовки гітаристів-початківців до концертних виступів з декількох причин:

– *керування стресом* (виступ перед публікою може викликати стрес та тривогу у гітаристів-початківців. Оптимізація психофізіологічного стану допомагає знизити рівень стресу і тривоги, забезпечуючи виконавцеві спокій та впевненість на сцені);

– *покращення фокусу та концентрації* (високий рівень концентрації є необхідним для успішного виконання на сцені. Оптимізація психофізіологічного стану допомагає гітаристам-початківцям зосередитися, зняти розсіювання та покращити свою здатність зосереджуватися на музиці);

– *підвищення енергії та витривалості* (концертні виступи вимагають фізичної та емоційної енергії. Оптимізація психофізіологічного стану дозволяє гітаристам-початківцям зберегти енергію, підвищити витривалість та підтримувати необхідний рівень активності протягом виступу);

– *покращення виконавської якості* (оптимальний психофізіологічний стан сприяє покращенню виконавської якості гітаристів-початківців. Вони можуть краще контролювати свої рухи, виразність та технічну точність, що позитивно впливає на їх загальне виконання);

– збереження здоров'я та запобігання травмам (оптимізація психофізіологічного стану допомагає гітаристам-початківцям бути більш свідомими про своє фізичне здоров'я та запобігати можливим травмам або перенапруженням, які можуть виникнути в процесі виступу).

Всі ці фактори допомагають гітаристам-початківцям досягати кращих результатів у процесі підготовки до концертного виступу. Оптимізований психофізіологічний стан забезпечує їм більшу комфортність, впевненість та здатність досягати свого максимального потенціалу в музичних виступах.

Аналіз досліджень. Сучасна методологія гри на гітарі не має рис системності – розуміння правильних занять на класичній гітарою є у вихованців окремих викладачів (часто саме у викладачів-виконавців). Різні аспекти розвитку методології гітарної школи висвітлювалися у вітчизняних та зарубіжних працях таких дослідників, як: В. Грищенко, В. Доценко, О. Дроздова, Ч. Дункан, В. Козлін, П. Косенко, А. Лазарева, Д. Рассел, С. Теннант, Р. Таранов, О. Хорошавіна та інші. Проте аналіз наукових праць зазначених дослідників дозволяє констатувати, що проблема оптимізації психофізіологічного стану гітаристів-початківців у процесі підготовки до концертного виступу досліджена недостатньо.

Мета статті – аналіз факторів які впливають на психофізіологічний стан гітаристів-початківців у процесі підготовки до концертного виступу.

Виклад основного матеріалу. Для оптимізації психофізіологічного стану гітаристів-початківців у процесі підготовки до концертного виступу спробуємо визначити ключові фактори, які можуть мати на це вплив.

1. Підготовка та практика. Рівень підготовки і регулярна практика грають важливу роль у психофізіологічному стані гітариста-початківця. Гарна підготовка та впевненість у власних навичках можуть сприяти покращенню самооцінки, зниженню стресу та підвищенню впевненості на сцені.

2. Досвід виступів. Попередні досвіди виступів мають велике значення. Гітаристи-початківці, які мають можливість виступати перед живою аудиторією, зазвичай набувають більшу впевненість та здатність контролювати свої емоції. Поступове збільшення досвіду виступів може допомогти звикнути до стресових ситуацій та поліпшити психофізіологічний стан.

3. Стрес. Стресові ситуації, які можуть виникати перед концертним виступом, можуть впливати на психофізіологічний стан гітариста-початківця. Це може бути пов'язано з нервовістю,

тривогою або втратою впевненості. Стрес може мати вплив на фізичний стан, викликати м'язову напругу та негативно впливати на концентрацію та виконавські навички.

4. Спосіб життя та здоров'я. Здоровий спосіб життя, який включає правильне харчування, регулярну фізичну активність та достатній відпочинок, може позитивно впливати на психофізіологічний стан гітариста-початківця. Забезпечення відповідного рівня фізичної та емоційної справності може допомогти управляти стресом, підвищувати енергію та покращувати загальну психічну та фізичну стійкість.

5. Підтримка та позитивне оточення. Отримання підтримки від близьких, друзів та музичної спільноти може мати значний вплив на психофізіологічний стан гітариста-початківця. Позитивне оточення, підтримка та віра в власні можливості можуть допомогти зняти стрес та створити сприятливу атмосферу для виступу.

Ці фактори можуть по-різному впливати на гітариста-початківця, і важливо розуміти їх роль у психофізіологічному стані кожної особи. Спробуємо проаналізувати перші два фактори із вищезазначених, які мають бути у полі зору викладача з фаху.

1. Підготовка та практика.

Для здобувачів музичної освіти важливо знаходитися в освітньому середовищі, яке б спонукало до творчих пошуків, конкурсних змагань тощо. Проте на початковому етапі навчання надважливим аспектом для учнів є зацікавленість музикою та подолання перших труднощів виконавства. У цьому контексті О. Хорошавіна зазначає: «у зв'язку з усе більш зростаючою зацікавленістю класичною гітарою, в останні роки виникла проблема нестачі професійно підготовлених гітаристів-педагогів; це особливо позначається на винятково важливому етапі навчання гітаристів у ДМШ» (Хорошавіна, 2009: 69). В. Доценко стверджує, що «в останні роки в зв'язку з ускладненням репертуару і підвищенням загального творчого рівня гітариста-виконавця особливого значення набувають питання технології гітарного мистецтва; головний напрямок у цій справі – максимальна раціоналізація і невимушеність руху виконавського апарату; розробляючи ці питання, слід врахувати накопичений досвід вітчизняних та зарубіжних виконавців і педагогів» (Доценко, 1995: 21). Отже, ми бачимо позитивну тенденцію – зацікавленість класичною гітарою, проте негативом є відсутність фахівців для професійної підготовки гітаристів-початківців та невикористання кращих надбань сучасної методології.

Починаючи з перших занять гітаристи-початківці зіштовхуються із незручностями гри на класичній гітарі. Правильне положення рук та корпусу за інструментом (*посадка й постановка в радянській термінології*) допоможе учням подолати більшість фізіологічних проблем, проте вивчення інструктивного матеріалу з пильним контролем є щоденною рутинною інструменталістів і має стати корисною звичкою та мірилом технічного прогресу виконавця. І. Степанов спростовує поширену думку, що гітара – музичний інструмент для дорослих. Він стверджує, що «виконавська майстерність гітаристів (як і скрипалів, піаністів тощо) потребує багаторічних зусиль у підготовці, а приклад біографій відомих гітаристів зі світовими іменами (М. Анідо, Д. Вільямс, Д. Регонді, А. Сеговія, Ф. Сор, Ц. Ферранті та ін.) переконує, що навчання гри на музичному інструменті повинно починатися із 5–7-річного віку» (Степанов, 1985: 3).

Починаючи з другого-третього року навчання гітаристів-початківців згідно програмних вимог збільшується фактура музичних творів, що неминуче призводить до закам'янілості при грі лівою рукою та зниження її функціональності. Питання затисненості виконавського апарату досліджував В. Козлін. На думку дослідника: «затисненість, як явище, один із недоліків від якого важко позбутися у виконавському апараті виконавця та наносить велику шкоду розвитку його майстерності» (Козлін, 1997: 4). В. Козлін зазначає, що «затисненість проявляється в неприродності та скутості ігрових рухів, нерівномірності звуку і недостатній його якості; учні не в змозі стежити за виразом свого обличчя, яке спотворюють різні форми гримас, дихання їх стає нерівномірним, спазматичним; від недосконалості виконання виникають зайве переживання, хвилювання, це тягне за собою посилення потовиділення в руках, збільшення промахів пальців під час гри на музичному інструменті тощо» (Козлін, 1997: 4).

Освітній процес середніх і старших класів закладів початкової мистецької освіти насичений гітарними творами в яких права рука демонструє виконання численних прийомів гри та розкриває можливості музичного інструменту. Зауважимо, що пальці правої руки гітариста навантажуються під час гри нерівномірно. Помітне відставання у роботі мізинця від решти пальців створює певний дисбаланс у розвитку м'язів правої руки. На думку В. Козліна потрібно поступово переходити з чотирипальцевої аплікатури правої руки на п'ятипальцеву за зразком розвитку баянної техніки (Грищенко, Козлін, 2007: 4). Проте зазначимо, що

при грі на гітарі важливо досягнути збалансованого звучання акордів та гармонічних фігурацій, де мізинець правої руки не може конкурувати з рештою пальців. Тому цей перехід вважаємо сумнівним. Але думка про розвиток мізинця є слушною, адже після відповідних тренувань цього пальця – покращиться робота м'язової структури пальців правої руки та зменшиться ризик професійного затиснення та скованості рухів при грі на гітарі.

У контексті роботи правої руки П. Косенко звертає увагу на те, що звукоутворення на гітарі має складатися із трьох стадій: підготовка, тиск, та виконання (Косенко, 2007: 97). Погоджуємося з думкою дослідника та відзначимо важливість розділу процесу звуковидобування на етапи та удосконалення майстерності виконання кожної стадії окремо.

Слушно відмічає А. Лазарева, що «у сучасній фізіології намічено принциповий перехід від фізіології реакцій (рефлексів) до фізіології активності, від фізіології зрівноважування організму із середовищем до фізіології активного подолання середовища, обумовленого моделлю потрібного майбутнього» (Лазарева, 2008: 223). У цьому контексті Р. Таранов зазначає, що «психофізіологічний аспект викладено менш детально внаслідок того, що до недавнього часу на розвиток рухових навичок дивилися як на чисту моторику, де саме оволодіння тим чи іншим технічним прийомом здійснювалося найчастіше шляхом механічного тренування, багаторазових повторень технічно складних місць» (Таранов, 2010: 94). Тому, автор пропонує комплекс психофізичних вправ з метою розвитку чутливості рук для покращення ступеня контролю напруження та розслаблення м'язів (Таранов, 2010: 95).

М. Давидов відзначає, що «метою формування виконавської майстерності є, в першу чергу, набуття навичок пристосованості музично-ігрових рухів до специфіки звукоутворення і відповідного цій специфіці характеру звуковидобування. Отже, йдеться не про силовий тренаж, хоча елемент м'язової, спортивної готовності обов'язковий, а про вишуканість, гнучкість, необмежену різноманітність прийомів контактування з інструментом. Вираз *продовження себе в інструменті* означає одухотворення виконавського інтерпретаційного мовлення, що потребує природності контактування з інструментом як живою істотою» (Давидов, 2010: 131).

2. Досвід виступів.

Спираючись на досвід дослідників концертно-сценічної діяльності та на свій власний Д. Юник зазначає, що «кульмінацією всієї виконавської діяльності музикантів є прилюдні виступи (заліки,

екзамени, концерти, конкурси тощо), котрі в порівнянні з інтерпретацією у звичних умовах вимагають від них більшої емоційної, інтелектуальної, вольової, слухової та фізичної віддачі; кожен прилюдний виступ музикантів супроводжується естрадним хвилюванням» (Юник, 2022: 69).

Цінною є рекомендація В. Доценка щодо уявного, беззвучного програвання твору спочатку по нотах, а потім і не дивлячись у них: «пальці лівої руки натискають на уявні струни, пальці правої – подумки перебирають струни, м'язи рук та корпусу здійснюють рухи, необхідні для виконавського процесу, але музика звучить лише в слухових уявленнях виконавця; якщо музиканту вдається таким засобом програти весь твір від початку до кінця, він, як правило, вже не боїться забути текст» (Доценко, 2005: 98). О. Дроздова справедливо відмічає, що «музичні уявлення як складова мислення музикантів всіх рівнів – від початківця до майстра, і як складова необхідного розвитку музиканта-виконавця вдосконалюються в життєвих процесах, в музичному навчанні; видається очевидним, що в разі відсутності цілеспрямованої уваги до вдосконалення музичних уявлень, до здобуття чітких, конкретних уявлень всіх елементів виконання твору – від одного звука, інтервалу, акорду до виконавських рухів і цілісного твору, не може відбутися вищий розвиток майстерності, творче відтворення музики» (Дроздова, 2020: 130).

Педагогами практиками помічено, що якість виконання музики (на підготовчих репетиціях та під час концертного виступу) залежить, у тому числі, й від функціонального стану артиста. С. Теннант переконує, що «ніщо не замінить підготовку; хороша підготовка надає нам впевненості у собі, яка нам така необхідна, коли ми йдемо на концерт; але, не важливо, наскільки ретельно ми перед цим готувалися – в останні хвилини перед виступом завжди є тривожне почуття, що ми щось не доробили» (Tennant, 1995: 5).

На принцип функціонального напруження звертає увагу Ч. Дункан. Він підкреслює, що висококоординований рух – це такий рух, у якому виконуються певні механічні вимоги з найменшими витратами фізичної енергії. Така економія енергії є результатом гарної координації, а не навпаки (Duncan, 1980: 3). Д. Рассел рекомендує «під час занять досягати легкості та відсутності фізичної напруги (на обличчі, в корпусі); якщо стислість, незручність або, гірше того, агресивність будуть присутні на репетиції, то на концерті

вони обов'язково виявляться у більшому масштабі» (Contreras, 1998: 77).

Виходячи з аналізу наукових праць і власного концертного та педагогічного досвіду спробуємо сформулювати основні рекомендації для оптимізації психофізіологічного стану гітаристів-початківців у процесі підготовки до концертного виступу:

– *правильне виконання техніки* (важливо оволодіти правильною технікою гри на гітарі, зокрема важливими є правильне тримання і положення рук, зміна позицій і якість виконання різноманітних прийомів; некоректна техніка може призвести до фізичних напружень і втрати контролю над музичним інструментом, що може вплинути на психофізіологічний стан);

– *поступове збільшення навантаження* (під час підготовки до концертного виступу важливо поступово збільшувати тривалість і інтенсивність практики; це дозволить організму адаптуватися до фізичних вимог гри на гітарі й знизить ризик перенапруження або травми);

– *музичний аналіз* (вивчення музичного матеріалу, який планується виконати на концерті; розбір структури художніх творів, гармонії, мелодії і ритму; це допоможе бути більш впевненим під час виступу і зосередитися на виконанні);

– *емоційне занурення* (поглиблене сприйняття музики та перевтілення в емоційний світ композицій може покращити музичну інтерпретацію; відчуття музики, спроба передати її емоційне звучання через свою гру);

– *виступи перед публікою* (потрібно бути активним у пошуку можливостей для виступів перед живою аудиторією; виступи на малих концертах, відкритих мікрофонних вечорах або навіть перед друзями та родиною допоможуть отримати досвід виступу і звикнути до стресу, пов'язаного з грою на сцені).

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що проблема оптимізації психофізіологічного стану гітаристів-початківців у процесі підготовки до концертного виступу є надважливою. Фактори, які впливають на стан молодих музикантів багато («Підготовка та практика», «Досвід виступів», «Стрес», «Спосіб життя та здоров'я», «Підтримка та позитивне оточення» та інші), проте викладач може свідомо контролювати два з них – це «Підготовка та практика» і «Досвід виступів». Перспективою подальших розвідок є формування у гітаристів-початківців високої виконавської культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грищенко В. І., Козлін В. Й. П'ятипальцева аплікатура як закономірний етап розвитку техніки гри на гітарі. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. Київ : Міленіум. 2007. Вип. XIX. С. 242–248.
2. Давидов М. Виконавське музикознавство. Енциклопедичний довідник. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010 р. 400 с.
3. Доценко В. І. Деякі особливості постановки виконавського апарату та звуковидобування гітариста на сучасному етапі розвитку гітарного мистецтва. *Актуальні напрями відродження та розвитку народно-інструментального мистецтва в Україні* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (24–31 березня 1995 р.). Київ : Київська державна консерваторія ім. П. І. Чайковського, 1995. С. 21–22.
4. Доценко В. І. Методика підготовки гітариста-виконавця : навч. посіб. Харків : СПДФО Мосякін В. М., 2005. 164 с.
5. Дроздова О. О. Творча складова технології гітарного виконавського мистецтва : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2020. 190 с.
6. Козлін В. Й. Формування навичок гри на гітарі на основі спеціальних рухових дій: навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 188 с.
7. Косенко П. Б. Особистісна технологія звукоутворення в процесі інструментальної підготовки майбутнього вчителя музики – гітариста. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. Київ : НПУ. 2007. Випуск 4 (9). С. 95–98.
8. Лазарева А. Д. Особливості формування виконавської техніки та якості ігрових навичок у класі гітари. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти «Гітара як звуковий образ світу: виконавське мистецтво та наука»*. Харків : ХДУМ ім. І. П. Котляревського, 2008. Вип. 23. С. 221–226.
9. Методичні рекомендації з організації навчання дітей 6–7-річного віку гри на гітарі в підготовчих класах дитячих музичних шкіл / уклад. І. А. Степанов. Київ: Навчально-методичний кабінет навчальних закладів мистецтва та культури УРСР, 1985. 36 с.
10. Таранов Р. А. Психофізичні вправи для кистей рук як один з чинників формування художньої техніки гітариста. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Луганськ, 2010. № 6 (193), Ч. 1, С. 94–98.
11. Хорошавіна О. Актуальні питання сучасного академічного гітарного виконавства. *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського*. Київ, 2009. Вип. 82. С. 61–68.
12. Юник Д. Виконавська надійність музикантів у концертно-сценічній діяльності як науковий феномен. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ, 2022. № 2 (55). С. 67–83.
13. Contreras A. La technical de David Russell en 165 consejos. Sevilla, 1998. 82 p.
14. Duncan Charles. The Art of Classical Guitar Playing. Summy-Birchard, 1980. 132 p.
15. Tennant Scott. Pumping Nylon. Alfred Publishing, 1995. 95 p.

REFERENCES

1. Hryshchenko V. I., Kozlin V. Y. (2007). Piatypaltseva aplikatura yak zakonimirnyi etap rozvytku tekhniky hry na hitari [Five-finger application as a natural stage in the development of guitar playing technique]. *Aktualni problemy istorii, teorii ta praktyky khudozhnoi kultury* – Actual problems of the history, theory and practice of artistic culture. Kyiv : Millennium. 2007. Vyp. XIX. 242–248. [in Ukrainian].
2. Davydov, M. A. (2010). Vykonavske muzykoznavstvo. Entsyklopedychnyi dovidnyk [Performing musicology. Encyclopedic Directory]. Lutsk: Volyn Regional Printing House. 400 s. [in Ukrainian].
3. Dotsenko, V. I. (1995). Deiaki osoblyvosti postanovky vykonavskoho aparatu ta zvukovydobuvannia hitarysta na suchasnomu etapu rozvytku hitarnoho mystetstva [Some features of setting up the performing apparatus and sound production of the guitarist at the modern stage of the development of guitar art]. *Aktualni napriamy vidrodzhenia ta rozvytku narodno-instrumentalnoho mystetstva v Ukraini* : materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Current trends in the revival and development of folk instrumental art in Ukraine: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference]. Kyiv : Kyivska derzhavna konservatoriia im. P. I. Chaikovskoho. 21–22. [in Ukrainian].
4. Dotsenko, V. I. (1995). Metodyka pidhotovky hitarysta-vykonavtsia : navch. posib. [Methodology of guitarist-performer training: training. manual] Kharkiv : SPDFO Mosiakin V. M. 2005. 164 s. [in Ukrainian].
5. Drozdova, O. O. (2020). Tvorcha skladova tekhnolohii hitarnoho vykonavskoho mystetstva [The creative component of the technology of guitar performing art] : dys. ... kand. mystetstvoznavstva : 17.00.03. Kyiv. 190 s. [in Ukrainian].
6. Kozlin, V. Y. (1997). Formuvannia navychok hry na hitari na osnovi spetsialnykh rukhovykh dii: navch. posib. [Formation of guitar playing skills based on special motor actions: teaching. manual]. Kyiv: IZMN. 188 s. [in Ukrainian].
7. Kosenko, P. B. (2007). Osobystisna tekhnolohiia zvukoutvorennia v protsesi instrumentalnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzyky – hitarysta [Personal technology of sound creation in the process of instrumental training of the future music teacher – guitarist]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Serii 14. Teorii i metodyka mystetskoï osvity*. Kyiv : NPU. Vypusk 4 (9). 95–98. [in Ukrainian].
8. Lazareva, A. D. (2008). Osoblyvosti formuvannia vykonavskoi tekhniky ta yakosti ihrovykh navychok u klasi hitary [Peculiarities of the formation of performance technique and the quality of playing skills in the guitar class]. *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity «Hitara yak zvukovy obraz svitu: vykonavske mystetstvo ta nauka» – Problems of the interaction of art, pedagogy and the theory and practice of education «Guitar as a sound image of the world: performance art and science»*. Kharkiv : KhDUM im. I. P. Kotliarevskoho, Vyp. 23. 221–226. [in Ukrainian].

9. Stepanov, I. A. (Ed.) (1985). *Metodychni rekomendatsii z orhanizatsii navchannia ditei 6–7-richnoho viku hry na hitari v pidhotovchykh klasakh dytiachykh muzychnykh shkil* [Methodological recommendations for the organization of teaching 6-7-year-old children to play the guitar in preparatory classes of children's music schools]. Kyiv: Navchalno-metodychnyi kabinet navchalnykh zakladiv mystetstva ta kultury URSR, 36 s. [in Ukrainian].
10. Taranov, R. A. (2010). *Psykhofizychni vpravy dlia kysteï ruk yak odyñ z chynnykiv formuvannia khudozhnoi tekhniky hitarysta* [Psychophysical exercises for the hands as one of the factors in the formation of the guitarist's artistic technique]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. Luhansk*, № 6 (193), Ch. 1. 94–98. [in Ukrainian].
11. Khoroshavina, O. (2009). *Aktualni pytannia suchasnoho akademichnoho hitarnoho vykonavstva* [Current issues of modern academic guitar performance]. *Naukovyi visnyk NMAU im. P. I. Chaikovskoho – Scientific Bulletin of the NMAU named after P. I. Tchaikovsky. Kyiv. Vyp. 82*. 61–68. [in Ukrainian].
12. Yunyk, D. (2022). *Vykonavska nadiinist muzykantiv u kontsertno-stsenichnii diialnosti yak naukovyi fenomen* [Performance reliability of musicians in concert and stage activity as a scientific phenomenon]. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho – Journal of the National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky. Kyiv. № 2 (55)*. 67–83. [in Ukrainian].
13. Contreras, A. (1998). *La technical de David Russell en 165 consejos*. Sevilla, 82 p.
14. Duncan Ch. (1980). *The Art of Classical Guitar Playing*. Summy-Birchard, 132 p.
15. Tennant Sc. (1995). *Pumping Nylon*. Alfred Publishing, 95 p.